

Dona en el desenvolupament. La cooperació internacional sota una mirada de gènere

Marisa Calzadilla,
voluntària de Creu Roja

Des de fa temps els organismes públics i les ONG humanitàries incorporen accions per a la promoció de la dona en aquells països en desenvolupament susceptibles de dur a terme programes que facilitin millorar la seva vida en els contextos de vulnerabilitat més gran.

A Espanya, la Llei 23/1998, de 7 de juliol, de Cooperació Internacional per al Desenvolupament, atorga una important base jurídica específica, creant un marc definitivament favorable a l'impuls de la perspectiva de gènere en la cooperació. Entre d'altres, insta a "promoure un desenvolupament global, independent, participatiu, sostenible i amb equitat de gènere". Igualment, advoca per "les llibertats fonamentals, la pau, la democràcia, la participació en condicions d'igualtat per a dones i homes [...] la no discriminació per raó de sexe, raça, cultura o religió, i el respecte a la diversitat".

Moltes eines internacionals, anteriors i posteriors a la Llei de Cooperació Espanyola, varen ser claus per donar a conèixer, comprendre i acceptar que les desigualtats de gènere són reversibles, en ser construccions culturals, assenyalant i identificant els àmbits concrets i prioritaris d'actuació

conjunta. Igualment, aquestes eines estableixen les mesures que calen per garantir a les dones l'exercici dels seus drets, incorporant elements jurídics en el camp del Dret Internacional dels Drets Humans, d'aplicació per a les dones.

Ressenya dels antecedents històrics sobre Dona en el Desenvolupament:

- **El primer reconeixement** sobre la incorporació de les dones en els processos de desenvolupament és de 1954.
- Agències humanitàries i donants reflexionen sobre el **paper de receptores passives** que en el desenvolupament tenen les dones; perquè, fins ben entrada la dècada dels setanta, només es concep la dona a través de tres rols establerts: reproductiu, productiu i comunitari.
- La conferència de Nacions Unides celebrada a Mèxic el 1975 proclama la "Dècada de la Dona" i **es fa ressò de les desigualtats de gènere especialment en els temes de desenvolupament.**
- *Convenció per a l'eliminació de totes les formes de discriminació contra les dones (CEDAW) (1979)*, que tracta específicament la forma com s'ha de traduir la igualtat entre sexes en els diferents àmbits de la vida social, polítiques públiques i ordenaments jurídics. Per primera vegada es parla d'igualtat real i de les accions positives, instant els estats signants a crear les mesures que calguin per tal de garantir els drets assenyalats a la Convenció.
- A la *III Conferència Mundial sobre les Dones (1985)*, **s'adopten les estratègies de futur per al progrés dels drets de les dones.**
- *Cimera mundial sobre el desenvolupament social (1985)*. **S'adquireix el compromís d'assegurar la plena igualtat entre homes i dones**, al temps que es renova el compromís sobre els acords signats a la conferència anterior, *Població i Desenvolupament (1994)*, **assumint que l'apoderament de les dones és factor integrant del desenvolupament humà** i es reconeixen els drets sexuals i els drets reproductius de dones i homes.
- *IV Conferència Mundial sobre les Dones (1995)*. **Elaboració i adopció de la Declaració de Pequín i de la Plataforma per a l'Acció**, sent el document més complet produït per una conferència de les Nacions Unides quant als drets de les dones. El 2000 s'avaluen els progressos assolits i es ratifiquen els compromisos de la Declaració i de la Plataforma recollits en aquesta quarta conferència.
- *Cimera del Mil·leni (2000)*. **Ordenació d'objectius concrets amb indicadors i resultats mesurables en igualtat i equitat de gènere**, quant a la salut sexual i reproductiva, l'accés a l'educació i a la formació per a l'ocupació per compte aliè.

Per tot això, i demanant disculpes per no haver estat possible fer una llista més breu, cal dir que tenim suports jurídics i instruments internacionals

-per ventura no molts, però sí suficients- per reclamar el reconeixement del ser i estar de les dones, i el seu dret a accedir als recursos en el mateix nivell que durant segles li ha esta reconegut a l'home en exclusivitat. Si aquests drets són d'importància superior en el dit món desenvolupat, imaginem-nos què poden significar en aquells països en desenvolupament on, segons dades del PNUD (*Programa de Nacions Unides per al Desenvolupament*), només el 2% de les dones és posseïdora de terres, el 3% aconsegueix accedir a un crèdit bancari i, a nivell més general, de la població analfabeta el 65% són dones, així com el 68% de les persones desnodrides.

Per què integrar gènere en els projectes de cooperació per al desenvolupament?

Sembla obvi que les raons estan directament vinculades a principis d'equitat i justícia social (principis constitucionals), a l'elemental exercici dels Drets Humans, així com a la necessitat de dotar de major qualitat al treball de cooperació per al desenvolupament.

Dona guatemalenca signant un document

Durant anys, des de la Cooperació per al Desenvolupament es dissenyaren projectes denominats "a favor de les dones". Es digueren així simplement perquè elles participaven en l'execució d'activitats. En elles es feia recaure la responsabilitat de complir amb els objectius marcats i arribar a obtenir els resultats prevists. I tot sense cap reconeixement social, econòmic, o comunitari. És a dir, sense cap identificació i anàlisi sobre les incidències de gènere que facilitassin la visibilitat i reconeixement en referència a la seva contribució activa en el desenvolupament. Com vaig llegir un cop (per l'encert de l'expressió em sap greu no recordar on ho vaig fer i qui ho digué) varen ser projectes "cecs al gènere".

Se cercava la participació de les dones sabent que els rols atorgats de "responsabilitat i compromís" darien al projecte una qualificació d'excel·lent en el compliment dels objectius. No obstant, en aquests projectes no s'atengueren les necessitats estratègiques de les dones i, entre d'altres factors, reforçaren la situació de subordinació dominant en les relacions de gènere. Res no era pactat i identificat per a un repartiment de les tasques atribuïdes. Les dones seguien amb les seves inacabables tasques de treball a la llar i fora d'ella (a més d'aquelles delegades pel projecte) reforçant així els rols socialment creats i instal·lats en els seus contextos. Sense cap dret sexual ni reproductiu, amb embarassos continus i una escassa o nul·la atenció sanitària, atenent els problemes comunitaris històricament entesos com a d'interès per a les dones.

Sobre això, alguns exemples:

Complir els torns dels denominats "esmorzars comunitaris" (tan arrelats en l'Àfrica andina rural) per als fills i les filles de la comunitat, la qual cosa obliga a aixecar-se a l'alba i després, quan les criatures són a escola, atendre les tasques de la casa, i les seves altres filles i fills no escolaritzats. I també anar a cercar alguna feina esporàdica per complementar la seva insuficient disponibilitat monetària per tal de procurar a la seva família, si és possible, l'aliment mínim diari. Quelcom més? Sí, segurament quelcom més se m'escapa.

Arran d'aquesta darrera feina, la de procurar alimentació, em permet de recordar allò que digué una dona d'Ayacucho (Perú) quan fèiem el seguiment dels èxits quant als factors d'incidència de gènere a l'interior de la llar. El grup de dones tractava de portar a terme un projecte productiu (un molí de gra, de cereals) per la qual cosa estaven en fase de formació en els aspectes comptables, econòmics, financers, etc., i, en paral·lel, amb altres vinculats a l'anàlisi i necessitats de gènere. Començarem la reunió demanant-nos com ens sentíem abans i ara, després d'haver identificat aquest "acomodament" a una situació de poder i submissió; com s'havien reubicat les seves necessitats i interessos pràctics i estratègics; si seria pertinent revisar l'estratègia d'intervenció, etc. Doncs, bé, una d'elles va dir:

"Veuràs, companya. En la meva família, el menjar que jo cuino s'ha repartit sempre de la mateixa manera que vaig veure fer a casa meua. Per exemple, el dia del mes que menjem un pollastre (que jo he criat, que he sacrificat, desplomat i cuinat) la millor tallada és per al meu marit; la següent és per al meu fill mascle; a les meves dues filles els arriben unes aletes i per a mi el brou que quedi del guisat i, amb sort, les patates que hagin sobrat. Però després d'aquests dos anys formant-nos com a emprenedores, treballant la nostra estima i autonomia, el primer dia que cobrarem un sou, vaig fer la compra per cuinar quelcom especial. En arribar el meu marit a casa va dir: "segur que avui no haureu repartit cap diner, com em vares dir, veritat? Què esperau, del vostre molí?" No vaig respondre, només vaig dir: el diner és a taula, mira què hi ha i com està repartit. A partir d'avui jo també menjaré carn i les meves filles menjaran el mateix que els seus germans, sí senyor".

Actualment no podem dubtar que el fracàs de molts projectes es deu a què es formulen donant per fet iguals oportunitats i condicions de vida per a homes i dones. No ens adonem que aquest supòsit és molt lluny de la realitat, ja que les necessitats estratègiques d'unes i altres són distintes. És, doncs, necessari estudiar, identificar i comprendre bé la situació des del començament per evitar, així, problemes no desitjats i propiciar un desenvolupament social econòmic, sostenible, participatiu i democràtic.

Per això, la importància de comprendre que l'enfocament de gènere en el desenvolupament tracta d'incidir en les causes de les desigualtats entre homes i dones; que l'estratègia d'apoderament de les dones suposarà l'enfortiment de la seva autonomia, individual i col·lectiva, i que en aquest

procés prendran consciència sobre la discriminació dels rols de gènere, avançant, així, en capacitat per adoptar els criteris que més els convinguin, a elles i a les seves comunitats.

Què identifica i pretén l'anàlisi de gènere? Quina és la seva utilitat en la planificació?

Respon a les necessitats tant de dones com d'homes, **identifica els problemes d'acord amb les vivències d'ells i d'elles, i recull les prioritats específiques formulades per uns i altres.** Identifica els obstacles per a la participació equitativa de les dones en els processos de desenvolupament i els seus beneficis, la qual cosa permetrà formular el projecte d'acord amb les seves possibilitats i circumstàncies.

Caldrà recordar que tot procés d'integració de la igualtat i equitat porta implícit la redistribució de poder. Això posa de manifest conflictes que, necessàriament, s'hauran de gestionar constructivament en el procés de les iniciatives de desenvolupament.

Quant als **indicadors sensibles al gènere**, són aquells que permeten mesurar el grau de repartiment de mitjans i recursos, i els efectes aconseguits pel projecte quant a situació d'homes i dones que participen en les activitats, ja sigui de manera individual o col·lectiva. Hauran d'identificar les situacions que materialitzen les desigualtats de gènere. Han d'estar desagregats per sexes i reflectir el nivell i qualitat de la participació d'homes i dones, i també expressar "l'apoderament", mesurant la capacitat de dones i homes per prendre les seves pròpies decisions, controlar els recursos del projecte, etc.

Dona esperant el repartiment de l'ajuda humanitària

La identificació de les **necessitats de gènere** servirà per visualitzar les pròpies necessitats, orientar l'estratègia d'intervenció i la planificació de l'impacte. Si la identificació de les **necessitats pràctiques** millora la qualitat de vida de les persones i responen a les seves necessitats bàsiques, les **necessitats estratègiques** estan directament vinculades a qüestions d'igualtat i equitat, i persegueixen una distribució equitativa dels recursos entre dones i homes. Tenen una projecció a més llarg termini i un clar contingut d'apoderament.

Serà important tenir en compte que, en excessives ocasions, els interessos i necessitats d'un grup de dones (en la comunitat, dones desplaçades, distribució d'ajuda humanitària, etc.) poden no estar formalment articulades, ni ser observables a primera vista i córrer el risc de romandre invisibles al llarg de tot el procés del projecte.

La no distinció entre necessitats pràctiques i estratègiques deriva en la no consecució de l'impacte directe sobre les desigualtats de gènere existents.

La utilitat dels **factores d'influència en les relacions de gènere** ve donada per ser aquells que afecten el conjunt de drets, obligacions, oportunitats, etc., i posició de les dones i dels homes en una societat determinada influint de manera determinant sobre les accions de desenvolupament. Identifiquen i orienten les accions de desenvolupament, determinen la sostenibilitat de gènere en un projecte, fan visibles els factors que produeixen efectes no desitjats sobre les condicions de les dones i homes, a més de les relacions entre elles i ells.

Molineres en una reunió de treball

Els factors d'influència en les relacions de gènere estan estretament relacionades amb les barreres socialment construïdes, que delimiten processos d'elecció i decisió de dones. **No són neutrals: influeixen de manera determinant en les relacions de gènere, alguns d'ells a favor d'una major equitat**

entre dones i homes, i d'altres com a factors de resistència al canvi.

Per últim, és aconsellable recordar que hi ha instruments nacionals i internacionals que van més enllà del reconeixement de la nostra existència, que també va ser necessari fer això. Ens donen visibilitat, amb les nostres competències i sabers, legislant, quant a la particularitat de cada sexe, els espais personals i necessitats estratègiques d'unes i altres; en definitiva, són instrument l'objectiu del qual és assegurar la plena igualtat entre homes i dones, assenyalant que l'apoderament, la nostra autonomia i capacitat de decisió, és factor integrant i principal del desenvolupament humà.

També és aconsellable atendre que els canvis, la redistribució del poder i altres qüestions lligades al gènere susciten sempre recels, resistències i intransigències. Per això, caldrà ser constants i immunes a les crítiques, fins i tot burles, que puguin donar-se en el transcurs del nostre treball de cooperació per al desenvolupament. Ser visibles, aspirar i exigir els mateixos drets i oportunitats atorgats als homes no és un privilegi, sinó una llibertat voluntàriament robada a les dones durant segles per interessos misògins.

FONTS DOCUMENTALS

Llei de Cooperació Internacional per al Desenvolupament. Govern d'Espanya.
Guía para la incorporación de género en la intervención social. Cruz Roja Española/Irene López.
Guía para la igualdad de oportunidades entre mujeres y hombres. AECID